

DE VELE GEZICHTEN VAN HET NEDERLANDS IN VLAANDEREN

De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen

Een inleiding tot de variëtietaalkunde

Gert De Sutter (red.)

Acco Leuven / Den Haag

Eerste druk: 2017

Gepubliceerd door:

Uitgeverij Acco, Blijde Inkomststraat 22, 3000 Leuven
E-mail: uitgeverij@acco.be – Website: www.acco.be

Voor Nederland:

Acco Uitgeverij Nederland bv, Westvlietweg 67F, 2495 AA Den Haag, Nederland
E-mail: info@uitgeverijacco.nl – Website: www.uitgeverijacco.nl

Omslagontwerp: www.frisco-ontwerpbureau.be

© 2017 Acco

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means without permission in writing from the publisher.

D/2017/0543/265

NUR 616

978-94-6344-243-5

Inhoudstafel

Voorwoord	15
Deel 1. Proloog	
Hoofdstuk 1. Het Nederlands anno 2017: verspreiding, juridische status en variat- onele structuur	22
<i>Gert De Sutter</i>	
1. Inleiding	22
2. De positie van het Nederlands in de wereld	22
3. De juridische positie van het Nederlands (in Vlaanderen)	23
4. De variationele structuur van het Nederlands	27
■ Verder lezen	31
■ Geraadpleegde literatuur	31
■ Over de auteur	32
Hoofdstuk 2. <i>Wat goed is maken we samen uit.</i> Over normen, taalnormen en (taal)variatie	33
<i>Walter Haeseryn</i>	
1. Inleiding	33
2. Sociale normen	34
2.1. Wat zijn sociale normen?	34
2.2. Hoe ontstaan en veranderen sociale normen?	36
2.3. De relativiteit van sociale normen	37
3. Taal(gedrags)normen	38
3.1. Taalnormen als normen voor sociaal gedrag	38
3.2. De praktische noodzaak van taalnormen	39
3.3. De symbolische waarde van taalnormen	41
4. Specifieke taalnormen	42
4.1. Dialect- en standaardtaalnormen	42
4.2. Normen in gesproken en geschreven taal	46
4.3. Motieven voor de keuze voor bepaalde normen	49
4.4. Wiens normen?	53
4.5. Normen en gedrag	54

5. Besluit	55
■ Verder lezen	55
■ Geraadpleegde literatuur	56
■ Over de auteur	58

Deel 2. **Geschiedenis van het Nederlands in Vlaanderen**

Hoofdstuk 3. De lange weg naar een Nederlandse standaardtaal. Een beknopte geschiedenis van de standaardisering van het Nederlands	60
---	----

Ann Marynissen

1. Inleiding	60
2. Een verzameling dialecten: het Oud- en Middelnederlands	61
2.1. Het Oudnederlands (achtste – twaalfde eeuw)	61
2.2. Het Middelnederlands (twaalfde – vijftiende eeuw)	62
3. Een beginnende geschreven eenheidstaal in de zestiende eeuw	63
3.1. Behoefte aan een algemene taal	63
3.2. Drukkers als wegbereiders van de standaardisering: een impliciete norm	64
3.3. Taalopbouw en waardering voor de moedertaal: naar een expliciete norm	64
4. Opbouw en verbreiding van het Standaardnederlands in het Noorden vanaf de zeventiende eeuw	65
4.1. De scheiding tussen Noord en Zuid	65
4.2. Vorming van het Standaardnederlands tijdens Hollands Gouden Eeuw	67
4.3. Taalreglementering en schrijftaalcultus in de achttiende eeuw	69
4.4. De kloof tussen schrijftaal en spreektaal in de negentiende eeuw	70
4.5. De verbreiding van het Algemeen (Beschaafd) Nederlands in de twintigste eeuw	71
5. Het Nederlands in het Zuiden: een verhaal apart	72
5.1. De moedertaal in een ondergeschikte positie in de Spaanse en de Oostenrijkse tijd (zeventiende – achttiende eeuw)	72
5.2. De taalsituatie in de ‘lange negentiende eeuw’	73
5.2.1. Verdere verfransing in de Franse tijd (1794-1814)	73
5.2.2. Gedeeltelijke (her)vernederlandsing onder Willem I (1814-1830)	74
5.2.3. De Vlaamse taalstrijd in de staat België	75
5.2.4. Welke algemene taal voor de Vlamingen?	76
5.3. Opbouw en verbreiding van het Standaardnederlands in Vlaanderen in de twintigste eeuw	76
6. Besluit	77
■ Verder lezen	78
■ Geraadpleegde literatuur	79
■ Over de auteur	79

Hoofdstuk 4. <i>Ruggespraak in het gekkenhuis. Een beknopte geschiedenis van de spelling van het Nederlands</i>	80
<i>Ruud Ryckaert</i>	
1. Inleiding	80
2. Spelling tot de achttiende eeuw	82
3. De spelling-Siegenbeek (1804)	84
4. De Willems-spelling (1844)	85
5. De spelling-De Vries en Te Winkel (1864/1883)	86
6. Spelling-Marchant (1934)	88
7. De naoorlogse spellingswijzigingen (1946/47, 1996 en 2006)	89
8. De witte spelling	92
9. Basisbeginselen huidige spelling	93
10. Besluit	95
■ Verder lezen	96
■ Geraadpleegde literatuur	97
■ Over de auteur	98
Deel 3. Over het Standaardnederlands, tussentaal en de Vlaamse dialecten	
Hoofdstuk 5. <i>Het kegelspel der taal. De naoorlogse evolutie van de Standaardnederlandsen</i>	100
<i>Dirk Geeraerts</i>	
1. Inleiding en terreinafbakening	100
2. De naoorlogse vertreksituatie	102
2.1. Nederlands in lagen	103
2.2. De buitenlandse bondgenoot	104
2.3. De binnenlandse vijand	104
2.4. Het politieke van taalpolitiek	105
3. Vijftig jaar later	108
3.1. Van diglossie naar diaglossie	108
3.2. Van ABN naar ABN	110
3.3. Van Frans naar Engels	114
3.4. Van moderniteit naar postmoderniteit	114
4. Het kegelspel van de Nederlandse taal	117
■ Verder lezen	119
■ Geraadpleegde literatuur	120
■ Over de auteur	120

Hoofdstuk 6. **Van AN naar BN, NN, SN... Het Nederlands als pluricentrische taal** 121

Johan De Caluwe

1. Inleiding	121
2. Van monocentrisch naar pluricentrisch Nederlands	123
2.1. Integratisme, dus monocentrisme	123
2.2. Nieuw Vlaams (talig) zelfbewustzijn sedert eind jaren zeventig	124
2.3. Dominante versus niet-dominante variëteiten	125
3. Van twee naar drie: ook het Surinaams-Nederlands komt om de hoek kijken	126
4. AN, BN, NN, SN... welke vlag voor welke lading?	129
5. Welke lading onder welke vlag: wie beslist of iets 'standaardtaal in België' is?	130
5.1. Van monocentrisme naar pluricentrisme, een ingrijpende aanpassing voor woordenboekenmakers...	131
5.2. Taaladvies	131
6. Onderzoek naar pluricentrisme wereldwijd	136
7. Besluit	138
■ Verder lezen	139
■ Geraadpleegde literatuur	140
■ Vermelde woordenboeken	141
■ Over de auteur	141

Hoofdstuk 7. **'k Spreek ekik ver altijd zo. Over de opmars van tussentaal in Vlaanderen** 142

Chloé Lybaert & Steven Delarue

1. Inleiding	142
2. Kenmerken van tussentaal	143
3. Tussentaal als variëteit	146
4. Brabantse expansie	148
5. Opmars van tussentaal	150
6. Het publieke discours over tussentaal	152
7. Besluit	158
■ Verder lezen	159
■ Geraadpleegde literatuur	160
■ Over de auteurs	161

Hoofdstuk 8. Bepaalt wat we denken en voelen over taal ook wat we doen in taal? Percepties, attitudes, evaluaties, en hun omkaderende ideologieën in het Belgisch-Nederlands	163
<i>Stefan Grondelaers & Chloé Lybaert</i>	
1. Inleiding	164
2. Taalattitudes	167
2.1. Quid?	167
2.2. Attitudes meten	169
3. <i>Overt attitudes</i> over taalvariëteiten in Vlaanderen	173
4. <i>Covert attitudes</i> over taalvariëteiten in Vlaanderen	175
5. Besluit	177
■ Verder lezen	179
■ Geraadpleegde literatuur	179
■ Over de auteurs	181
Hoofdstuk 9. De taal van onze grootouders. Dialecten en dialectologie in Vlaanderen	182
<i>Jacques Van Keymeulen</i>	
1. Inleiding	182
2. Wat zijn dialecten niet en wat zijn ze wel?	183
3. De geschiedenis van de dialectologie in Vlaanderen	185
4. Veldwerk en de belangrijkste verzamelingen in de Vlaamse dialectologie	187
4.1. Schriftelijk verzamelde collecties	187
4.2. Mondeling verzamelde collecties	189
5. Dialectologische inzichten en resultaten	191
5.1. Dialectologie en theorie	191
5.2. De kartering van taalgegevens	192
5.3. Extern- en intern-linguïstische verklaringen	194
6. De structuur van het Nederlandse dialectlandschap	199
6.1. De Germaanse sandwich: de fundamentele oost-westgerichtheid	200
6.2. Het dialectlandschap in Nederlandstalig België	204
7. Besluit	205
■ Verder lezen	207
■ Geraadpleegde literatuur	207
■ Vermelde websites	208
■ Over de auteur	209

Hoofdstuk 10. **Een geval apart? De Vlaamse taalsituatie vanuit Europees perspectief** 210*Anne-Sophie Ghyselen*

1. Inleiding	210
2. Een typologie van dialect-standaardtaalconstellaties	211
2.1. Exoglossische diglossie	212
2.2. Mediale diglossie met endoglossische standaard	212
2.3. Gesproken diglossie	213
2.4. Diaglossie	214
2.5. Dialectverliesrepertorium	217
3. Taalrepertoria in beweging	217
3.1. Standaardisering: van type 0 naar type A en B	218
3.2. Dialectnivellering en dialectverlies: van type B naar C en van type C naar D	218
3.3. Destandaardisering en demotisering: van type B/C naar D	221
4. Besluit	225
■ Verder lezen	225
■ Geraadpleegde literatuur	226
■ Over de auteur	228

Deel 4. **Meertalig Nederlands**Hoofdstuk 11. **Doomsday? (Engelse) leenwoorden in het Nederlands** 230*Eline Zenner*

1. Inleiding	230
2. Taalcontact tussen het Engels en het Nederlands	231
3. Wat is een leenwoord?	233
3.1. Basisterminologie	233
3.2. Soorten leenwoorden	234
3.3. Aanpassing aan de doeltaal	236
4. Leenwoord of codeswitch?	237
5. Waarom leenwoorden gebruiken?	239
6. Wetenschappelijke uitdagingen bij leenwoordonderzoek	242
7. Besluit: gaat het Nederlands dood?	245
■ Verder lezen	245
■ Geraadpleegde literatuur	246
■ Over de auteur	248

Hoofdstuk 12. Taal van eigen kweek. Het Nederlands van etnische minderheden	249
<i>Jürgen Jaspers & Sarah Van Hoof</i>	
1. Inleiding	249
2. Focus op structurele kenmerken	252
3. Focus op sociale betekenissen in interactie	255
3.1. Indexicaliteit	255
3.2. Interactie	256
3.3. Interactioneel onderzoek	258
4. Percepties van het Nederlands van etnische minderheden	263
4.1. Het Nederlands van etnische minderheden door een lekenbril	264
4.2. Etnolecten?	266
5. Besluit	267
■ Verder lezen	268
■ Geraadpleegde literatuur	269
■ Over de auteurs	270
Hoofdstuk 13. Limburgse Sjtijl. Over het ontstaan en de verspreiding van Citétaal	271
<i>Stefania Marzo</i>	
1. Inleiding	271
2. Een blik over de grenzen: etnolecten in Europees perspectief	273
3. Citétaal in Limburg: ontstaan en kenmerken	275
3.1. Ontstaan	275
3.2. Een lijst van Citétaalwoorden?	276
3.3. Geen taal, maar een spreekstijl	278
3.4. Shtijl in Vlaanderen	279
4. Percepties en attitudes over Citétaal in Vlaanderen: van Kapotte Vlaams tot Genks... en terug	281
5. Besluit	285
■ Verder lezen	286
■ Geraadpleegde literatuur	287
■ Over de auteur	288

Deel 5. **Het Nederlands in oude en nieuwe media**

Hoofdstuk 14. Dees is egt zoou nice! Oude en nieuwe vormen van substandaardtaal in online communicatie	290
<i>Reinhild Vandekerckhove</i>	
1. Inleiding	290
2. De basisprincipes van online chat	291
3. Regiolectische variatie	296
3.1. Van dialect tot standaardtaal	296
3.2. Oude regiolectkenmerken	297
3.3. Nieuwe regiolectkenmerken	300
4. Prototypische chatkenmerken en sociale variatiepatronen	302
5. De indexicaliteit van de gehanteerde variëteiten	305
6. Besluit	307
■ Verder lezen	308
■ Geraadpleegde literatuur	309
■ Over de auteur	310
Hoofdstuk 15. Balanceren tussen gesproken en geschreven taal. Over taalvariatie en taalpolitiek in de ondertitelingspraktijk	311
<i>Lynn Prieels</i>	
1. Inleiding	311
2. Taalgebruik bij de VRT: beleid, praktijk en ondertiteling	312
3. Het ondertitelingsbeleid van de VRT, in theorie en praktijk	314
3.1. Interlinguale versus intralinguale ondertiteling, open versus gesloten ondertiteling	315
3.2. De stijlgidsen voor open en gesloten ondertiteling	316
3.3. En wat met de commerciële zenders?	319
4. Ondertiteling bij de VRT in de praktijk	320
5. Besluit	324
■ Verder lezen	325
■ Geraadpleegde literatuur	326
■ Over de auteur	328

Deel 6. Epiloog

Hoofdstuk 16. Tussen droom en daad. De consequenties van de verander(en) de standaardtaalrealiteit voor de taaldocent	330
<i>Stefan Grondelaers, Steven Delarue & Gert De Sutter</i>	
1. Inleiding	330
2. Standaardtaal en normen in een meertalige context	331
3. Een nieuwe standaardtaaldynamiek	332
4. De verwarring weerspiegeld	336
5. De-ideologisering en aanbevelingen	339
6. Conclusie en nog concreter	347
■ Geraadpleegde literatuur	349
■ Over de auteurs	352
Lijst met variatietaalkundige termen	353

Voorwoord

Taal ligt gevoelig in Vlaanderen, zeker als het over Standaardnederlands gaat, en dan vooral over taal die Standaardnederlands zou moeten zijn maar het niet is. Of het nu over het verloederde taalgebruik van sms'ende jongeren gaat, of over de té Antwerpse tongval van Nathalie Meskens en Bartel Van Riet, Vlamingen, en in het bijzonder Vlaamse opiniemakers, zetten graag grote bommen op over de taal in Vlaanderen. Dat debat is gewoonlijk even emotioneel als het ongefundeerd is: wat de aanleiding ook zij, steeds worden dezelfde argumenten uit de kast gehaald. Het gevolg is vooral polarisering: de voorstanders van soepelere taalnormen worden door de voorvechters van 'correct Standaardnederlands' weggezet als luie volksverlakkers die elk historisch besef mankeren en daardoor 'hét Nederlands' geweld aandoen. Hoe over taalijveraars gedacht wordt, blijkt uit almaar fouter wordende epitheta als 'taalchampetter' of 'taalnazi'.

Dit boek wil het debat zinvoller maken door het te voeden met de gegevens die taalwetenschappers de afgelopen jaren verzameld hebben, en de conclusies die ze daaruit konden trekken. Het doel van dit boek is meer bepaald de lezer een wetenschappelijk gefundeerd, maar toegankelijk overzichtswerk te bieden van de huidige taalsituatie in Vlaanderen, een taalsituatie die, zoals de titel van dit boek al suggereert, minder vastomlijnd is dan veel leken zouden verwachten en wensen: het Nederlands in Vlaanderen is een dynamische taal, die veel verschillende gezichten heeft.

Hoewel men het Nederlands in Vlaanderen vanuit verschillende perspectieven zou kunnen beschrijven, hebben we er in dit boek voor geselecteerd om het perspectief van de variatietaalkunde (of variatielinguïstiek) in te nemen, een nogal brede taalkundige discipline die focust op de verschillende vormen en functies van taalvariatie, en die onder meer de terreinen van de sociolinguïstiek, de dialectologie, de diachrone linguïstiek en de discoursanalyse omvat. Het centrale idee in de variatietaalkunde is dat talen aan variatie onderhevig zijn, zowel op het vlak van de uitspraak, de woordenschat als de woord- en zinsbouw, en dat veel van die variatie niet willekeurig is. Taal wordt immers niet alleen gebruikt om te communiceren, taalgebruikers zien haar ook als een middel om er hun

lidmaatschap met diverse sociale groepen mee te bevestigen en om er hun eigen unieke identiteit mee samen te stellen. Dat we de taalsituatie in Vlaanderen precies vanuit zo'n variatietalkundig perspectief willen behandelen, hoeft niet te verbazen: wie meer te weten wil komen over de huidige toestand van het Nederlands in Vlaanderen, komt onvermijdelijk uit bij de vele vormen van variatie, de vele verschijningsvormen waarin die taal verschijnt.

De keuze voor een variatietalkundige beschrijving van de huidige taalsituatie in Vlaanderen brengt onvermijdelijk beperkingen mee, beperkingen die sommige lezers betreurenswaardig zullen vinden. Om te beginnen hebben we ervoor gekozen om in dit boek voornamelijk te focussen op de taalsituatie in Vlaanderen, en dus de situatie in Nederland zo veel mogelijk terzijde te laten. Dat heeft vooral met praktische overwegingen te maken, en niet met ideologische: een bespreking van de Vlaamse én Nederlandse taalsituatie, die zoals verderop nog wel zal blijken, in grote mate verstrengeld zijn (al geldt dat vooral voor het Belgisch-Nederlands tot de vroege jaren negentig, en minder voor de tegenwoordige situatie), zou de omvang van dit boek minstens verdubbeld hebben (met voor de hand liggende gevolgen voor de kostprijs en de bruikbaarheid). Het spreekt voor zich dat op verschillende plaatsen in dit boek wel verwezen wordt naar de Nederlands-Nederlandse situatie, en meer specifiek waar het nodig was om de Vlaamse situatie beter te begrijpen. Een tweede beperking heeft te maken met de synchrone focus van dit boek (synchroon = 'op één moment in de tijd'), dat wil zeggen dat we voornamelijk geïnteresseerd zijn in de *huidige* toestand van het Nederlands, en alleen oog hebben voor een historisch perspectief voor zover dat inzichtelijk is voor de contemporaine situatie. Om die reden vallen heel wat interessante diachroon-linguïstische thema's weg (diachroon = 'door de tijd heen'). Wie specifiek daarin is geïnteresseerd, kan in dit boek toch enigszins zijn gading vinden: de hoofdstukken 3, 4 en 5 behandelen diachrone thema's, en aan de hand van de uitgebreide literatuursuggesties aan het eind van elk van die hoofdstukken kan de lezer zelf zijn zoektocht voortzetten. Een laatste beperking heeft ermee te maken dat dit boek een breed, macroperspectivisch overzicht wil bieden van de Vlaamse taalsituatie, en dat daardoor een aantal meer specialistische thema's niet aan boord kon worden genomen (hoewel die op zich ook wel een plaats hadden verdiend in een boek over taalvariatie in Vlaanderen). Concreet komt het erop neer dat dit boek vooral ingaat op de kenmerken en de positie van *taalvariëteiten* (zoals het Standaardnederlands, dialecten, regiolecten en etnolecten) veeleer dan op specifieke *taalvarianten* (zoals de keuze tussen *jeans* en *spijkerbroek* op het vlak van de woordenschat of – op grammaticaal vlak – de optionele realisatie van het bindwoord *om* aan het begin van beknopte infinitiefzinnen).

Synchrone focus

Diachrone focus

Het boek is in zes delen opgebouwd. In het eerste deel wordt de nodige achtergrond geschetst: het eerste hoofdstuk behandelt de positie van het Nederlands in de wereld en in de Lage Landen. Er wordt ook stilgestaan bij een aantal belangrijke termen en concepten die in de hoofdstukken erna verder uitgediept worden. In het tweede hoofdstuk gaat Walter Haeseryn dieper in op de gespannen relatie tussen taalvariatie en taalnormen in het algemeen, en argumenteert hij dat taalnormen misschien wel kunnen veranderen, maar dat er altijd behoefte aan zal zijn. Na dit eerste, algemene deel, geeft het tweede deel de nodige historische duiding bij het Nederlands in Vlaanderen. In hoofdstuk 3 legt Ann Marynissen uit hoe het Standaardnederlands zich ontwikkeld heeft sinds de vroegste geschriften (achtste eeuw), en in hoofdstuk 4 bespreekt Ruud Ryckaert de geschiedenis van de Nederlandse spelling. Vanaf het derde deel gaan we dieper in op de verschillende gedaantes van het huidige Nederlands. Dirk Geeraerts schetst in hoofdstuk 5 een breed overzicht van de verschillende variëteiten van het Nederlands in Vlaanderen, en in hoofdstuk 6 behandelt Johan De Caluwe de belangrijke ontwikkeling van een monocentrische taalsituatie (waarbij Vlaanderen de taalnormen uitsluitend uit de Nederlandse Randstad haalde) naar een pluricentrische (met eigen taalnormen voor Vlaanderen). Hoofdstuk 7 is gewijd aan de opkomst van de zogenaamde tussentaal in Vlaanderen (door Chloé Lybaert en Steven Delarue) en in hoofdstuk 8 gaan Stefan Grondelaers & Chloé Lybaert in op de houding, de percepties en de ideologieën van gewone taalgebruikers ten aanzien van de vele variëteiten van het Belgisch-Nederlands. In hoofdstuk 9 bespreekt Jacques Van Keymeulen het Vlaamse dialectlandschap en Anne-Sophie Ghyselen rondt het derde deel af door de taalvariatie in Vlaanderen vanuit een breder Europees perspectief te beschouwen (hoofdstuk 10). Deel 4 en 5 zijn gewijd aan respectievelijk *meertalig Nederlands* en *Nederlands in de nieuwe en oude media*. In hoofdstuk 11 gaat Eline Zenner in op de vraag of het Nederlands inderdaad overspoeld wordt door Engelse leenwoorden en hoe bedreigend dat is voor het voortbestaan van het Nederlands als aparte taal. In hoofdstuk 12 bespreken Jürgen Jaspers en Sarah Van Hoof het taalgebruik, de taalattitudes en taalinteracties van jongeren met een andere etnische achtergrond. In hoofdstuk 13, tot slot, gaat Stefania Marzo in op een veel besproken etnolect, de Citétaal in Limburg. Deel 5 over oude en nieuwe media bevat twee hoofdstukken: in hoofdstuk 14 gaat Reinhild Vandekerckhove in op het taalgebruik op sociale media en in hoofdstuk 15 rapporteert Lynn Prieels hoe het gesteld is met het taalgebruik bij de VRT. Het laatste deel van dit boek bevat een epiloog, die voornamelijk bedoeld is voor taaldocenten. Daarin stellen Stefan Grondelaers, Steven Delarue en Gert De Sutter de vraag hoe taaldocenten moeten omgaan met de vele gezichten van het Nederlands in de (multiculturele en meertalige) klascontext, en meer specifiek hoe ze

moeten omgaan met het tanende gebruik en prestige van het Standaardnederlands.

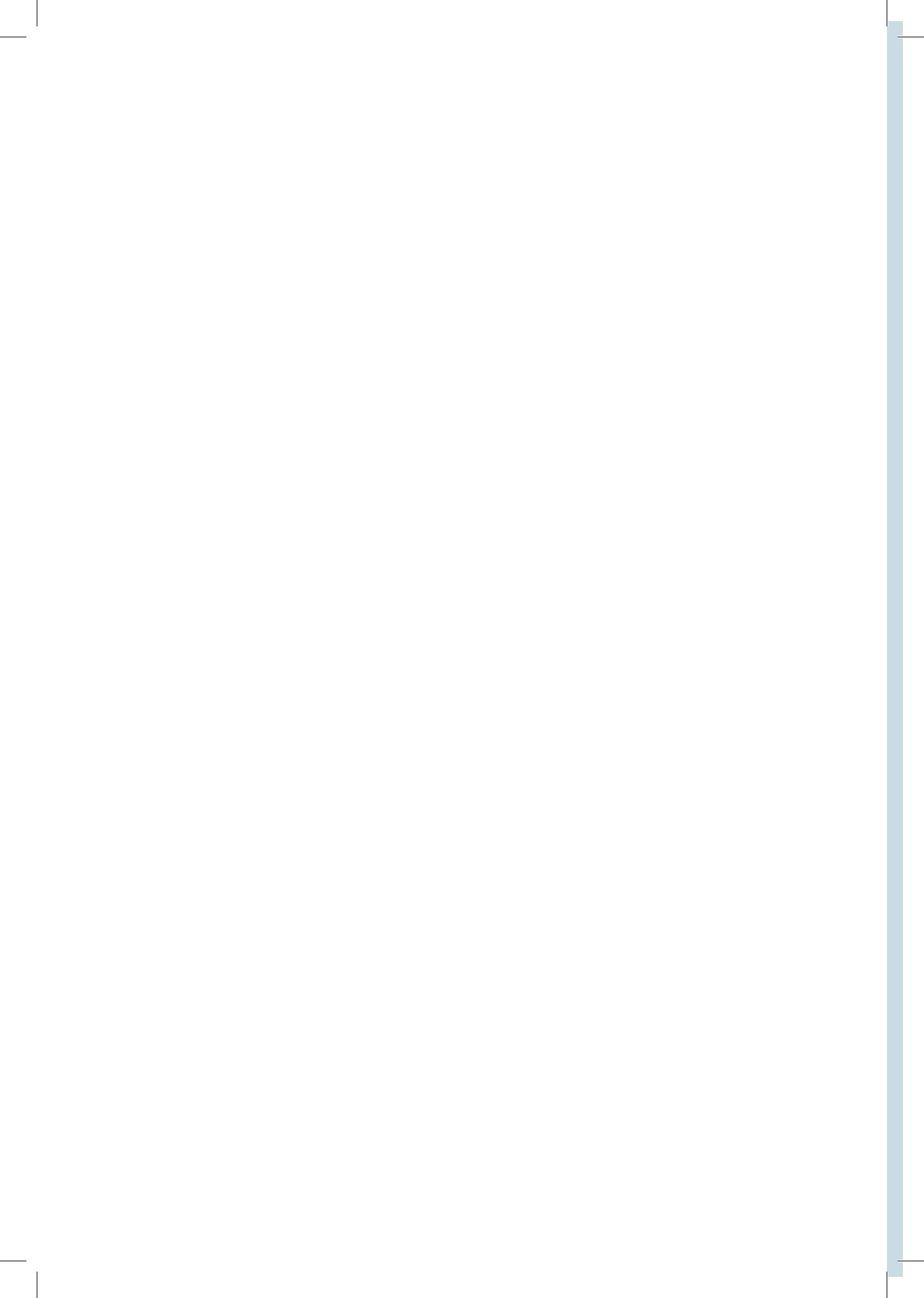
Dit boek is er gekomen vanuit de constatering dat er momenteel geen wetenschappelijk gefundeerd overzichtswerk is van de huidige taalsituatie in Vlaanderen, en van het onderzoek dat daarnaar gevoerd wordt. Het ontbreken van zo'n werk staat in schril contrast met het feit dat veel taalgebruikers erg begaan zijn met de taal die in hun omgeving gesproken wordt én in een zo mogelijk nog groter contrast met de uitgebreide kennis die taalwetenschappers hebben over die Vlaamse taalsituatie, kennis die de afgelopen decennia zorgvuldig is opgebouwd en uitgebreid is getoetst in vele wetenschappelijke studies. Omdat die kennis ligt opgeslagen in veel verschillende academische artikelen en monografieën, en taalwetenschappers niet altijd de tijd hebben om de verbanden tussen de inzichten in die publicaties te duiden, leek het ons nuttig en zinvol om de belangrijkste inzichten hier te bundelen in een toegankelijk overzichtswerk, en de concepten en methodes die bij het onderzoek ernaar gebruikt zijn, toe te lichten. Daarbij zal duidelijk worden dat ook de taalwetenschappers zelf het onderling oneens kunnen zijn, en dan meer bepaald bij de interpretatie van empirisch vastgestelde tendensen, bij de vraag welke wetenschappelijke methode de beste resultaten oplevert in een bepaalde context en bij de voorspelling in welke richting het Nederlands aan het evolueren is. Meer dan een gebrek lijkt ons dat een verrijking van het verhaal dat hier gebracht wordt. Om die reden hebben we ook niet geprobeerd divergente opinies te corrigeren.

Het boek is in eerste instantie bedoeld voor iedereen die geïnteresseerd is in de variatietalkunde van het Vlaamse Nederlands, dat in de vakliteratuur, en ook wel in dit boek de naam *Belgisch-Nederlands* meekrijgt (in contrast met *Nederlands-Nederlands* en *Belgisch-Frans*). We denken daarbij aan studenten die een talenstudie in het hoger onderwijs aanvaarden, aan leraren Nederlands die hun kennis willen actualiseren en aan academici die een betrouwbare toegang zoeken in de Vlaamse variatietalkunde. De uitgebreide lijst met referenties aan het eind van elk hoofdstuk zal de geïnteresseerde lezer in ieder geval in staat stellen om zijn zoektocht voort te zetten. Aan het eind van het boek is ook een overzichtelijke termenlijst opgenomen met de belangrijkste variatielinguïstische termen in de context van het Belgisch-Nederlands. Elke term wordt er vergezeld van slechts één paginanummer (ook al komen de meeste termen op verschillende plaatsen in het boek voor), en meer bepaald het paginanummer waar de term in kwestie het best *uitgelegd, toegelicht en geïllustreerd* wordt.

Bij de totstandkoming van dit boek zijn veel mensen betrokken. Ik dank Nele Kellens van Acco, die van in het begin in dit project heeft geloofd en ook de nodige ondersteuning bood om dit project efficiënt te realiseren. Mijn grootste dank gaat echter naar alle auteurs die hebben bijgedragen aan dit boek, auteurs die stuk voor stuk experts zijn in het brede veld van de variatietalkunde. Zij hebben er niet alleen voor gezorgd dat de lezer een betrouwbare, actuele stand van zaken krijgt in de verschillende thema's van de Vlaamse variatietalkunde, velen van hen hebben ook constructief meegedacht over de selectie van de thema's en de opbouw van het boek. Omdat de auteurs zich realiseren dat taal veel meer is dan een prachtig onderzoeksobject – voor vele nieuwkomers is het beheersen van een nieuwe taal een opstap naar een nieuw leven – hebben de auteurs besloten om de royalty's die hen uitgekeerd worden integraal te schenken aan sociale organisaties die zich in sterk veranderende stedelijke contexten bezighouden met de talige integratie van nieuwkomers en gezinnen in armoede. Op die manier hopen we dat dit boek niet alleen een vruchtbare grond is voor wie zich verder wil verdiepen in de variatietalkunde van het Belgisch-Nederlands, maar ook voor zij die zich in onze samenleving willen inpassen.

Gert De Sutter
Gent, juni 2017

(Fouten, onvolkomenheden en suggesties voor een volgende editie van dit boek kunt u melden aan de redacteur: gert.desutter@ugent.be)

Deel 1

Proloog

1. Het Nederlands anno 2017

Verspreiding, juridische status en variationele structuur

Gert De Sutter (Universiteit Gent)

Wat je in dit hoofdstuk te weten zult komen:

- Het Nederlands is een middelgrote taal, die door ongeveer 22 miljoen moedertaalsprekers gesproken wordt.
- Het Nederlands is verankerd in de Belgische grondwet. Via verdragen is er een nauwe samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland op het vlak van taal, literatuur en cultuur.
- Hét Nederlands bestaat niet; er zijn verschillende soorten Nederlands, die min of meer van elkaar verschillen. Er is met andere woorden taalvariatie.

1. Inleiding

Alvorens we de verschillende gezichten van het Nederlands in Vlaanderen in detail exploreren, willen we in dit korte inleidende hoofdstuk eerst ingaan op de positie van het Nederlands in de wereld (waar ter wereld wordt nog Nederlands gesproken; paragraaf 2) en op de juridische positie van het Nederlands in Vlaanderen (paragraaf 3). Een wat breder perspectief op de centrale thematiek van dit boek leek ons een nuttig startpunt voordat we meer zullen inzoomen op de talige situatie in Vlaanderen. In paragraaf 4 laten we ten slotte enkele belangrijke variatietaalkundige termen de revue passeren en bespreken we de algemene variationele structuur van levende talen in het algemeen (en het Nederlands in het bijzonder). De basis die daar gelegd wordt, is cruciaal om de volgende hoofdstukken goed te begrijpen.

2. De positie van het Nederlands in de wereld

In tegenstelling tot wat velen denken, is het Nederlands een middelgrote taal. In Europa is het Nederlands een van de officiële talen in Nederland en België waar het door ongeveer 22 miljoen moedertaalsprekers wordt

gesproken: in Nederland zijn er ongeveer 16 miljoen moedertaalsprekers (bovendien is ook het Fries in het noorden van Nederland een officiële taal), in België ongeveer 6 miljoen (naast 4,6 miljoen Franstaligen en 150.000 Duitstaligen). Grenzend aan de Westhoek zijn er ook ongeveer 80.000 inwoners in het Franse département Nord die een Nederlands dialect spreken, dat wil zeggen in het gebied rond Duinkerken en Kassel, dat historisch (meer bepaald tot de zeventiende eeuw) tot het graafschap Vlaanderen behoorde. Ook in de Duitse regio's die grenzen aan het Nederlandse taalgebied (bv. Kleef) worden dialecten gesproken die nauwelijks verschillen van de Nederlandse dialecten.

Buiten Europa is het Nederlands een officiële taal in Suriname (200.000 sprekers), Aruba, Curaçao en Sint-Maarten, wat een gevolg is van het Nederlandse koloniale verleden. Er zijn ook Nederlandssprekende minderheden in Indonesië, maar ondanks de eeuwenlange aanwezigheid van de Nederlanders daar, heeft het Nederlands er geen officiële status meer. Andere minderheden treffen we aan in de Verenigde Staten (bv. *Jersey Dutch*), Canada en Australië (ten gevolge van massale emigratie uit Vlaanderen en Nederland in de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw).

Daarmee is het Nederlands een van de veertig meest gesproken talen in de wereld (op een totaal van meer dan zesduizend) en de op zeven na meest gesproken taal in Europa (na het Duits, het Frans, het Engels, het Italiaans, het Pools, het Spaans en het Roemeens). Dat het Nederlands allerminst een kleine taal is, kan verder ook opgemaakt worden uit het feit dat buiten het Nederlandstalig grondgebied in zo'n veertig landen aan ruim tweehonderd universiteiten Nederlands wordt geïmplementeerd (vooral in Duitsland, Frankrijk en de Verenigde Staten).

Het Afrikaans, zoals dat in Zuid-Afrika en Namibië gesproken wordt, is geen variëteit van het Nederlands, maar is een aparte taal, al vertoont het uiteraard veel verwantschappen met het Nederlands en is het historisch gezien ook heel erg nauw verwant met het Nederlands (het is namelijk gevormd op basis van zeventiende-eeuwse Nederlandse dialecten).

3. De juridische positie van het Nederlands (in Vlaanderen)

Toen we schreven dat het Nederlands een officiële taal is in België, en meer bepaald in de Vlaamse Gemeenschap en in de Brusselse hoofdstedelijke regio (waar het die status moet delen met het Frans), mag dat letterlijk begrepen worden: het Nederlands is ingeschreven in de grondwet

als een van de drie landstalen, en de wetgever bepaalt ook de algemene principes voor het gebruik van de talen, zoals te lezen is in art. 30 en 129.

Art. 30. Het gebruik van de in België gesproken talen is vrij; het kan niet worden geregeld dan door de wet en alleen voor handelingen van het openbaar gezag en voor gerechtszaken.

Art. 129. § 1. De (Parlementen) van de Vlaamse en de Franse Gemeenschap regelen, bij uitsluiting van de federale wetgever, (elk voor zich), bij decreet, het gebruik van de talen voor:

1° de bestuurszaken;

2° het onderwijs in de door de overheid opgerichte, gesubsidieerde of erkende instellingen;

3° de sociale betrekkingen tussen de werkgevers en hun personeel, alsmede de door de wet en de verordeningen voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen.

§ 2. Deze decreten hebben kracht van wet, respectievelijk in het Nederlandse taalgebied en in het Franse taalgebied, uitgezonderd wat betreft:

- de gemeenten of groepen van gemeenten palend aan een ander taalgebied en waar de wet het gebruik van een andere taal dan die van het gebied waarin zij gelegen zijn, voorschrijft of toelaat. Voor deze gemeenten kan in de bepalingen betreffende het gebruik van de talen voor de aangelegenheden bedoeld in § 1 geen verandering worden aangebracht dan bij een wet aangenomen met de in artikel 4, laatste lid, bepaalde meerderheid;*
- de diensten waarvan de werkkring verder reikt dan het taalgebied waarin zij gevestigd zijn;*
- de door de wet aangewezen federale en internationale instellingen waarvan de werking gemeen is aan meer dan één gemeenschap.*

In aansluiting bij wat in de grondwet staat, heeft het Vlaams Parlement decreten goedgekeurd die het gebruik van het Nederlands in de Vlaamse Gemeenschap verder regelen. Om te beginnen bepaalt een decreet uit december 1973 dat de taal die in de Vlaamse Gemeenschap gebruikt wordt het Nederlands is (en dus niet het Vlaams). Het decreet maakt een uitzondering voor gevallen waarin het gebruik van *Vlaams* of *de Vlaamse taal* historisch, geografisch of volkskundig verantwoord is. Met dat decreet geeft de Vlaamse overheid dus officieel te kennen deel te willen uitmaken van het Nederlandse taalgebied, hoewel veel gewone Vlamingen hun eigen taal nog steeds *Vlaams* blijven noemen en veel buitenlanders het Nederlands in Vlaanderen *Flemish* noemen. Zelfs de laatste druk van de *Grote Van Dale*, het bekendste woordenboek in de Lage Landen, definieert *het Vlaams* als ‘het Nederlands in België’. De politieke keuze voor *Nederlands* als naam voor de taal in Vlaanderen moet gezien worden in een historische context, waarin Vlaanderen eeuwenlang bezet is door vreemde mogendheden en het Frans als cultuur-

taal het Nederlands in Vlaanderen lange tijd verdrongen heeft. Daardoor heeft Vlaanderen niet de kans gekregen om een eigen standaardtaal te ontwikkelen. Het is pas vanaf het einde van de negentiende eeuw dat in Vlaanderen de eigen taal (het Nederlands) bestaansrecht heeft gekregen, en daarbij is beslist om voor de standaardtaal aansluiting te zoeken bij de standaardtaal uit het Noorden. Die keuze is voornamelijk ingegeven om demografische redenen (alleen staat het Vlaams te zwak tegen het Frans), om puristische redenen (het Vlaams is te veel bezoedeld door het Frans) en historische redenen (Vlaanderen zoekt beter aansluiting bij Nederland om op die manier weer aansluiting te vinden bij het roemrijke verleden). De keuze voor Nederlands als standaardtaal valt dus wel te beargmenteren, al zijn er ook tegenargumenten te bedenken. Een van de belangrijkste tegenargumenten is dat *Nederlands* als adjectief daardoor ambigu wordt: het kan aan de ene kant verwijzen naar producten, mensen, streken... in Nederland (bv. Nederlandse kaas, d.w.z. kaas uit Nederland), maar het kan ook betrekking hebben op het Nederlands als taal (bv. een Nederlandse grammatica), waarbij het dus ruimer begrepen moet worden dan alleen 'behorend tot het grondgebied van Nederland'. Dat kan tot verwarring leiden bij mensen die de situatie niet goed kennen (of niet goed *willen* kennen).

Behalve de beschrijving in de grondwet en het decreet uit 1973 zijn er andere koninklijke besluiten en decreten die het gebruik van de talen regelen voor de contexten waarvan sprake is in art. 129 § 1.

Hoewel in Nederland (en daarbuiten) niemand eraan twijfelt dat het Nederlands de officiële taal is, is het niet in de grondwet ingeschreven. Pogingen om dat alsnog te doen, draaiden op niets uit: in 2010 probeerde de regering-Balkenende het Nederlands in de grondwet te verankeren, maar de Raad van State oordeelde dat zoiets onnodig is. Er zijn wel wetten goedgekeurd die het gebruik van het Nederlands (en andere talen) regelen voor het bestuur en het onderwijs in Nederland.

Nederland en Vlaanderen hebben niet alleen het gebruik van de taal wettelijk geregeld voor hun eigen grondgebied, ze hebben ook samen verdragen afgesloten op het gebied van taal en letteren. Het eerste belangwekkende verdrag werd in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog ondertekend, meer bepaald in 1946: het *Belgisch-Nederlands Cultureel Verdrag*. Dat verdrag liep van 1946 tot 1995 en is sindsdien vervangen door het Cultureel verdrag tussen Nederland en Vlaanderen. Het verdrag moet gezien worden in het verlengde van de oprichting van de Benelux in 1944, die als doel had om goederen in deze drie landen vrij te kunnen transporteren. België en Nederland wilden samen nog een stap verder gaan door ook op talig en cultureel vlak te gaan samenwer-

ken. Het Cultureel Verdrag kan zonder meer begrepen worden als een duidelijke keuze van België om zich op het gebied van de Nederlandse standaardtaal op Nederland te richten, onder meer op het vlak van de spelling. Behalve dit Cultureel Verdrag ondertekenden de Nederlandse en Vlaamse regeringen in 1980 ook nog het belangrijke *Verdrag inzake de Nederlandse Taalunie*, dat het volgende hoofddoel heeft: ‘de integratie van Nederland en de Nederlandse gemeenschap in België op het gebied van de Nederlandse taal en letteren in de ruimste zin.’ Het verdrag, dat integraal te raadplegen valt op de website van de Nederlandse Taalunie, is om verschillende redenen opmerkelijk. Het feit alleen al dat twee landen intensief willen gaan samenwerken op het vlak van taal en cultuur is al uniek. In wat hierna volgt, gaan we in op enkele opmerkelijke passages in het verdrag:

1. In de inleidende passage voor het eerste hoofdstuk wordt uitdrukkelijk gestipuleerd dat de beide landen *samen* verantwoordelijk zijn voor het Nederlands: ‘Zich ervan bewust dat de overheden van hun landen samen medeverantwoordelijk zijn voor de Nederlandse taal als instrument van maatschappelijk verkeer en als uitdrukkingsmiddel van wetenschap en letteren, alsmede voor de vaardigheid in het gebruik ervan’. Dat is opmerkelijk, aangezien België (Vlaanderen) meestal als het kleine broertje beschouwd wordt dat de standaardtaal van de grote broer heeft overgenomen. Dat kleine broertje krijgt dus met het verdrag evenveel zeggingskracht over het Nederlands als de grote broer (wat uiteraard als een intentieverklaring gezien moet worden; die evenwaardigheid kan op zich niet worden afgedwongen, maar de Taalunie engageert zich dus wel om in al haar activiteiten die gelijkwaardigheid na te streven).
2. In artikel 3 wordt duidelijk dat de Taalunie niet alleen het gebruik van het Nederlands zal bevorderen, zowel in binnen- als buitenland, ze is ook van plan om het te normeren (‘het verantwoorde gebruik van de Nederlandse taal’).
3. In hoofdstuk II wordt duidelijk dat het Comité van Ministers (twee regeringsleden uit Nederland en twee uit België) de centrale spil is in het beleid van de Taalunie (en dus geen taalkundigen of professionele taalgebruikers). Het Comité wordt wel bijgestaan en geadviseerd door het Algemeen Secretariaat, de Interparlementaire Commissie en de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren.
4. In artikel 20 wordt in de mogelijkheid voorzien om associatieovereenkomsten te sluiten met andere partijen die aan de activiteiten van de Taalunie willen meewerken. In 2004 is dat voor de eerste keer gebeurd: toen werd er een overeenkomst gesloten met Suriname.
5. In het verdrag ligt de nadruk sterk op de taaleenheid; er wordt met geen woord gerept over de verscheidenheid in het Nederlands, die

toch duidelijk hoorbaar is (Nederlanders en Vlamingen spreken bijvoorbeeld hoorbaar anders).

Behalve de oprichting van een organisatie die het gemeenschappelijke beleid in de genoemde domeinen uittekent, ondersteunt en coördineert (de Nederlandse Taalunie, die in Den Haag gevestigd is), zijn dit enkele van de meest in het oog springende verwezenlijkingen:

- Een gemeenschappelijke spelling.
- De ontwikkeling van naslagwerken, zoals de *Woordenlijst Nederlandse Taal* (ook bekend als het Groene Boekje) en de *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Verder ook de ontwikkeling van tweetalige woordenboeken met Nederlands.
- De ontwikkeling van een databank met antwoorden op vaak gestelde taalvragen (*taaladvies.net*).
- Een lijst met buitenlandse aardrijkskundige namen.
- Digitale Bibliotheek van de Nederlandse Letteren (DBNL).
- (Financiële) steun aan buitenlandse instellingen die Nederlands aanbieden.
- Uitreiking van de Inktaap (literaire jongerenprijs).
- Ondersteuning taaltechnologische projecten.

In 2015 kwam de Nederlandse Taalunie in zwaar weer terecht, toen bleek dat de Taalunie van plan was te snijden in de subsidies voor het onderwijs Nederlands in het buitenland. Die besparingsoperatie (van 20%) was de Taalunie in 2012 opgelegd door het Comité van Ministers. De algemeen secretaris, Geert Joris, die op heel wat tegenstand kon rekenen, werd begin 2017 opgevolgd door de taalkundige Hans Bennis.

4. De variationele structuur van het Nederlands

Wie de vorige paragraaf aandachtig gelezen heeft, kan de indruk gekregen hebben dat *het Nederlands* ondubbelzinnig gedefinieerd kan worden: het Nederlands als een gesloten en onveranderlijke verzameling van fonemen, woorden en constructies die gedeeld wordt door alle moedertaalgebruikers van het Nederlands (waar ze ook wonen: Vlaanderen, Nederland of Suriname). Wie wel eens in Nederland op vakantie gaat of een taalgebruiker uit een andere regio hoort spreken, weet wel beter. Net zoals in elke andere taal spreken en schrijven moedertaalsprekers niet allemaal op identiek dezelfde manier. Er is met andere woorden *variatie*. Net zoals er bijvoorbeeld variatie is in de manier van begroeten (gewoon de hand even opsteken, de hand drukken, een zoen geven, een aantal zoenen geven, een omhelzing...), is er ook variatie in taal en taalgebruik.

Taalvariatie

Taalvariatie tref je op verschillende linguïstische niveaus aan: je hebt *uitspraakvariatie* (het foneem /ee/ in woorden als *zee* wordt door de meeste Vlamingen monofongisch – als eenklank – uitgesproken, door Nederlanders diftongisch – als tweeklank: *zeej*), *lexicale variatie* of woordkeuzevariatie (bv. *fiets* of *tweewieler* of *rijwiel* of *velo* verwijzen allemaal naar hetzelfde object of concept), *syntactische variatie* of zinsbouwvariatie (*Ik heb Jan het boek gegeven* of *Ik heb het boek aan Jan gegeven*), *morfologische variatie* (*boekje* of *boekske*) en *pragmatische variatie* of gebruiksvariatie (in Nederlands Brabant kun je afscheid van iemand nemen met *houdoe*, in Vlaanderen met *salut*). Op een abstract-taalkundig niveau noemen we de verschillende mogelijke keuzes die een taalgebruiker heeft om een bepaald concept uit te drukken *varianten*. Op die manier kunnen we dus zeggen dat het concept 'harde, platte, bruine koek die gekenmerkt wordt door een kaneelsmaak en traditioneel in de sinterklaasperiode gegeten wordt' uitgedrukt kan worden door de lexicale varianten *speculoos* en *speculaas*. Taalwetenschappers die taalvariatie in kaart proberen te brengen, zonder er een oordeel over te vellen, doen aan descriptief of beschrijvend onderzoek.

Taalvarianten**Descriptie**

Hoewel de meeste taalgebruikers zich er niet helemaal van bewust zijn, wemelt de taal van variatie; variatie is met andere woorden een essentieel onderdeel van taal. Hoewel het bestaan van variatie op het eerste gezicht oneconomisch lijkt (waarom heb je diverse woorden om eenzelfde object te benoemen) en verwarring in de hand werkt (welk woord moet ik nu kiezen?), zorgt variatie er net voor dat we onze taal kunnen aanpassen aan de context. In dat verband is het belangrijk op te merken dat taal niet alleen een communicatiemiddel is, maar ook een manier om onze (sociale) identiteit uit te drukken. Taal is in die zin vergelijkbaar met kledij: we dragen kledij om het niet te koud te hebben (dat is een functionele reden) en omdat van ons verwacht wordt dat we niet naakt rondlopen (een conventie), maar het soort kledij dat we dragen zegt ook iets over de manier waarop we onszelf zien of hoe we gezien willen worden, tot welke (sub)cultuur we (willen) behoren (een sociale reden).

Niet alleen bestaat er de microperspectivische indeling van variatie volgens het taaldomein waartoe ze behoren (zie hierboven), taalvariatie kan ook macroperspectivisch ingedeeld worden:

Geografische variatie

1. *Geografische variatie*: taalgebruik verschilt per regio; we spreken in dat geval van verschillende dialecten (een variëteit met een beperkte regionale verspreiding) en regiolecten (een variëteit met een wat ruimere regionale verspreiding). Ook het verschil tussen

Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands¹ is een vorm van geografische variatie, waarnaar verwezen wordt met de term *natiolecten*.

Sociale variatie

2. *Sociale variatie*: taalgebruik verschilt per sociale groep. Sociale groepen kunnen gedefinieerd worden op basis van geslacht (mannen vs. vrouwen), opleiding (hoogopgeleiden vs. laagopgeleiden), leeftijd (jongeren vs. ouderen); we spreken in dat geval over verschillende sociolecten. Een specifiek type van sociolect is het *etnolect*, een variëteit die een bepaalde groep identificeert met een bepaalde etnische achtergrond (bv. Marokkaans Nederlands).

Situationele variatie

3. *Situationele variatie* (ook wel registervariatie genoemd): taalgebruik verschilt per situatie of context. Wanneer mensen op straat geïnterviewd worden door een tv-reporter dan zullen ze over het algemeen anders praten, andere woorden en constructies gebruiken dan wanneer ze met hun beste vrienden praten.

Diachrone variatie

4. *Diachrone variatie*: taalgebruik verschilt per tijdperiode. Wanneer je een Nederlandse tekst uit de zeventiende eeuw vergelijkt met een hedendaagse tekst, dan zul je zien dat heel wat woorden en syntactische constructies intussen verdwenen zijn. Dit type van variatie is onlosmakelijk verbonden met taalverandering.

Taalvariëteiten

De verschillende types van variatie leiden ertoe dat er in een taal, en dus ook in het Nederlands, verschillende *variëteiten* onderscheiden kunnen worden (het Leuvens, Gentse jongerentaal, academisch taalgebruik enz.). Die verschillende variëteiten hebben uiteraard veel gemeenschappelijk, zoveel zelfs dat men ze kan rekenen tot dezelfde taal (het zijn dan variëteiten van het Nederlands), maar aan de andere kant zijn ze ook verschillend genoeg om ze tot verschillende variëteiten te rekenen. Enigszins verwarrend wordt soms naar variëteiten verwezen met de term *variant* (al maakt de context meestal meteen duidelijk wat er precies bedoeld wordt). Taalgebruikers kunnen nu dus die variatie inzetten om zich een bepaalde (sociale, geografische) identiteit aan te meten, afhankelijk van de context waarin ze zich bevinden (in het café in hun eigen dorp, op Tomorrowland, in de les...).

Standaardtaal

Een variëteit die we tot nog toe niet genoemd hebben, en een speciale status heeft, is de *standaardtaal*, een taalvariëteit die de ambitie heeft

1. In de wetenschappelijke literatuur worden de spellingvarianten Belgisch-Nederlands en Belgisch Nederlands of Nederlands-Nederlands en Nederlands Nederlands door elkaar gebruikt. De keuze voor een van de termen hangt soms samen met de visie op het statuut van de Belgische variëteit (zie bv. hoofdstuk 5). Belgisch-Nederlands wordt soms ook Zuid-Nederlands genoemd, naar Nederlands-Nederlands wordt soms verwezen met Noord-Nederlands.

om neutrale, bovengewestelijke communicatie mogelijk te maken. (In de loop van dit boek zal duidelijk worden dat een en ander complexer is dan op het eerste gezicht lijkt: wat is *neutraal*, bijvoorbeeld? En *willen* taalgebruikers tegenwoordig nog wel het zogenaamd neutrale Standaardnederlands spreken?). Hoe dan ook, de Nederlandse Taalunie omschrijft op haar website standaardtaal als volgt:

We verstaan onder de Nederlandse standaardtaal het Nederlands dat algemeen bruikbaar is in het publieke domein, dat wil zeggen in alle belangrijke sectoren van het openbare leven, zoals het bestuur, de administratie, de rechtspraak, het onderwijs en de media. Anders uitgedrukt: de Nederlandse standaardtaal is het Nederlands dat algemeen bruikbaar is in contacten met mensen buiten de eigen vertrouwde omgeving (in zogenaamde secundaire relaties). Woorden, uitdrukkingen, uitspraakvormen of constructies die standaardtaal zijn, zijn dus in principe zonder problemen bruikbaar in de genoemde sectoren en situaties.

De standaardtaal heeft met de variëteiten die we al noemden gemeen dat ze gebruikt kan worden om zich een bepaalde sociale identiteit aan te meten (de identiteit van een succesvol, ambitieus persoon) of omdat men van oordeel is dat de situatie het gebruik van de standaardtaal vereist (bv. tijdens een sollicitatiegesprek). Er zijn ook verschillpunten met de andere variëteiten.

Prescriptie

1. De standaardtaal is een genormeerde variëteit; er wordt met andere woorden expliciet bepaald wat *goed* is en wat niet (dat is *prescriptie*, en moet in contrast gezien worden met *descriptie*). Dat betekent overigens niet dat er *geen* variatie wordt toegelaten in de standaardtaal (zie de volgende hoofdstukken), maar het is wel in principe zo dat er *minder* variatie wordt toegelaten dan in andere variëteiten.

Codificatie

2. De standaardtaal is een variëteit die onderwezen wordt op scholen.
3. De standaardtaal is gecodificeerd, met andere woorden ze wordt opgetekend in woordenboeken en grammatica's.

Deze kenmerken van de standaardtaal zijn er de oorzaak van dat ze minder veranderlijk en minder dynamisch is dan niet-genormeerde, niet-gecodificeerde variëteiten. Dat betekent dus niet dat de standaardtaal nooit verandert, niet evolueert; dat doet ze wel, alleen trager dan andere variëteiten. De standaardtaal is immers een levende variëteit, wat betekent dat ze niet op een bepaald moment geconstrueerd is, ze is op een bepaald moment spontaan gegroeid, en de standaardtaal blijft dus verder evolueren. Standaardtalen ontstaan meestal vanuit het sociolect van een bepaalde maatschappelijke elite, een sociolect dat voldoende prestige geniet om als bovengewestelijk communicatiemiddel dienst te doen. Om aanvaard te worden door de rest van de taalgemeenschap, is het niet alleen van belang dat de standaardtaal prestigieus is, ze moet voldoende

de culturele identiteit van de volledige taalgemeenschap weergeven. Alleen op die manier zal elk lid van de taalgemeenschap solidair zijn ten opzichte van de standaardtaal. Hoe het Standaardnederlands precies tot stand is gekomen en in welke mate taalgebruikers solidair zijn met het Standaardnederlands, wordt uitvoerig besproken in de volgende hoofdstukken. Daarbij zal ook de gespannen relatie tussen wat traditioneel als Standaardnederlands beschouwd wordt en de oprukkende tussentaal veel aandacht krijgen (vooral vanaf hoofdstuk 5).

Verder lezen

Op de website van de Nederlandse Taalunie is veel informatie te vinden over de verspreiding en de juridische positie van het Nederlands: <http://taalunieversum.org/>. Meer informatie over de discussie die zich in 2015 over de Nederlandse Taalunie ontspan, vind je hier: <http://nederl.blogspot.be/2015/06/dossier-taalunie.html>. Wie snel meer informatie wil over taalvariatie in het Nederlands, kan terecht op de website <https://dutchplusplus.ned.univie.ac.at/van> de Universiteit van Wenen. Ook op de website <http://www.dialectloket.be/> (UGent) is veel informatie te vinden over taalvariatie.

Vragen

1. In welke landen is het Nederlands een officiële taal?
2. Geef vier redenen waarom men er in Vlaanderen voor gekozen heeft om de naam van de taal *Nederlands* te noemen.
3. Wat is het verschil tussen een *variant* en een *variëteit*?
4. Leg uit wat de standaardtaal anders maakt dan de andere variëteiten van het Nederlands.

Geraadpleegde literatuur

- Aalbrecht, Heidi (2013). *Taal voor in bed, op het toilet of in bad*. Amersfoort: BBNC Uitgevers.
- Boogaard, Marianne & Jansen, Mathilde (red.) (2012). *De taalcanon. Alles wat je altijd al had willen weten over taal*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Craps, Geert (2002). De humanisering van het taalbeleid in Vlaanderen: een analyse en een vooruitblik. In J. De Caluwe et al. (red.), *Taalvariatie & taalbeleid. Bijdragen aan het taalbeleid in Nederland en Vlaanderen*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Smedts, Willy (1995). *Nederlandse Taalbeheersing I*. Leuven: Acco.

- Stroop, Jan (red.) (2003). *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*. Amsterdam: Bert Bakker, 25-34.
- Taaladvies.net. *Wat is standaardtaal (algemeen)?* <http://taaladvies.net/taal/advies/tekst/85> (geraadpleegd op 20 augustus 2016).
- Van der Sijs, Nicoline, Stroop, Jan & Weerman, Fred (red.) (2006). *Wat iedereen van het Nederlands moet weten en waarom*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Verdrag inzake de Nederlandse Taalunie*. <http://over.taalunie.org/verdrag-inzake-nederlandse-taalunie> (geraadpleegd op 12 februari 2017).
- Wereld van het Nederlands*. <http://taalunieversum.org/sectie/wereld-van-het-nederlands> (geraadpleegd op 5 oktober 2016).

Over de auteur

Gert De Sutter is hoofddocent Nederlandse taalkunde en Vertaalwetenschap aan de Universiteit Gent. Zijn onderzoek spitst zich toe op de variationeel-linguïstische studie van woordvolgordefenomenen, zoals de variabele werkwoordvolgorde in Nederlandse eindgroepen en (i.s.m. Annelore Willems) de plaatsing van voorzetselconstituenten in de Nederlandse zin. Hij verricht ook onderzoek naar normgerichte taalvariatie (met Isabelle Delaere en Lynn Prieels) en semantische variatie in geschreven en audiovisuele vertaling (met Lore Vandevoorde en Pauline De Baets).